

■ NICOLAE
GAFTON

Puncte de vedere referitoare la cultivarea expresiei verbo=vocale a actorului (IV)*

(Selecție=baremuri)

B. Baremuri fonetice (II)

Odată cunoscute blocurile funcționale ale sistemului de comunicație teatru și indicată interdependența lor, urmează să ne oprim asupra subsistemelor, pentru a evidenția, din structura lor, acele elemente ale căror funcții distincte constituie obiectul baremurilor fonetice.

Primele subsisteme la care ne referim sînt sursă-emitător și receptor-integrator, ambele prezente în blocul funcțional interpret/actor și fiecare activ în cîte unul dintre celelalte blocuri (autor și, respectiv, spectator).

În prealabil, însă, se impun cîteva observații de principiu, privitoare la aspectul teoretic, metodologic, pe care îl ridică abordarea acestui fenomen ultracomplex, în cadrul problematicii generale a originii și raportului dintre gîndire, limbaje și limbă, adică, a antropogenezei.

A enunța niște baremuri fonetice pare a fi o acțiune cu un scop pur practic, de măsurare a unor randamente — măsurare posibilă de a deveni o operație de rutină (spe-răm să ajungem și la acea etapă).

Obiectivul pe care mi l-am propus nu este însă de a prezenta, pur și simplu, niște tabele orientative, ci de a lămuri esența și utilitatea baremurilor fonetice. Aceasta presupune o clarificare teoretică a mult încifratului proces al expresiei verbo-vocale, pentru ca apoi el să fie prezentat desfășurat, analitic și evolutiv, conform cu principiul că „mersul gîndirii abstracte, care se ridică de la simplu la complex, corespunde procesului istoric real”.¹

Expresia verbo-vocală este încă încifrată și dădura de necunoscut, în primul rînd deoarece nu este produsul unui organ anume, ci funcție bio-socială, realizată, intermitent, pe suporturile structurale ale unor aparate anatomice (digestiv : prin buze, limbă, gură, faringe ; și respirator : prin nas, faringe, laringe, plămîni), aparate cu funcții biologice vitale (masticație-degluțiție și, respectiv, respirație, sprijin în efort, tuse, hemaj etc.).

Funcțiile de relație bio-sociale (verbo-vocale), neavînd organ propriu, s-au dovedit a fi, totmai de aceea, greu de înțeles, abstragerile (în procesul analizei) fiind incomplete, iar abstracțiile (în procesul sintezei), nesatisfăcătoare, prin necoperirea manifestărilor concretului sensibil în reprezentările concretului logic. Este normal ca, odată ce nu s-a înțeles, teoretic, structura unui aparat, să fie imposibilă determinarea corectă a funcțiilor sale ; și, la drept vorbind, despre care aparat este vorba ? Căci, nici măcar în literatura de specialitate nu se face totdeauna distincția dintre „aparatul fonator” și „aparatul vocal” sau dintre acestea și „aparatul verbal”. Iată cîteva exemple : „Teoriile fonației, modelele psihofiziologice referitoare la fonație ca producere a sunetelor verbale” : „voce, ansamblul sunetelor variabile după înălțime, intensitate și timbru emise prin aparatul fonator”² ; „Fonația este emisiunea sunetelor limbajului printr-un ansamblu de mecanisme fiziologice și neurofiziologice ale căror etape principale sînt producerea suflului printr-o mișcare respiratorie specific adaptată la actul vorbirii, producerea vocii prin punerea în vibrație a coardelor vocale, modularea vocii în funcție de unitățile fonice necesare a fi realizate prin excitarea unor diferiți rezo-

* „Teatrul”, nr. 11/1978, pp. 39—42 ; nr. 12/1978, pp. 46—49 ; nr. 1/1979, pp. 32—36.

natori" : „vocea este ansamblul undelor sonore produse în laringe prin vibrația coardelor vocale”.

Trebuie să recunoaștem că rareori se realizează între-o singură definiție o mai mare concentrare de confuzii între : voce, vorbire, fonetică, limbă, fonetică, fonologie. În schimb, există și omisiuni : excluderea mecanismelor palatale din producerea vorbirii. Sau, într-un dicționar de psihologie, amestecarea caracteristicii fizice a vocii (intensitatea) cu cele psihice ale sunetului perceput (înălțime, timbru).

Se mai întîlnește undeva astfel de confuzii între elemente de bază ale unui domeniu ? De exemplu, între aparatul circulator și cel respirator, sau între sursă de sunet și rezonator, sau între abstract și concret ?

Situația atestă (dincolo de o doză de lipsă de informare) tocmai starea de nedeterminare științifică a obiectului. O senzație se poate găsi în extrema complexitate sub care se prezintă expresia verbo-vocală în fața cercetătorilor, deși asupra fenomenului respectiv s-au aplicat lingviști, anatomo-fiziologi, psihologi, neurologi, antropologi etc. ; în plus, nevoia de a înțelege expresia verbo-vocală a ridicat și probleme pur filozofice, apariția gândirii și a limbii reprezentînd cel mai revoluționar salt calitativ al evoluției materiei vii, saltul de la biologie la bio-social, de la nivelul naturii animale la acela al naturii umanizate, iar pentru a răspunde la întrebarea „care este originea vorbirii, gândirii, conștiinței etc. ?”, trebuia răspuns, totodată, la întrebarea „care este originea omului ?”.

De-a lungul timpului, s-au dat acestor întrebări răspunsuri diverse : creaționiste, biologizante, sociologizante, apariția lui Homo fiind explicată fie ca act supranatural, creație cu scop și sens (finalism teleologic), fie ca proces evolutiv, natural, bazat pe tendința spontană a materiei biologice de a se auto-organiza în sisteme integrate, din ce în ce mai complexe (finalitate, „durabilitate”⁴, teleonomie). Evoluționismul, explicare materialistă a antropogenezei, a oscilat, la rîndul său, între două tendințe opuse, una luînd în considerație exclusiv factorii de mediu — care, pe cale funcțională, fiziologică (factorul lamarckian), ar fi provocat modificări morfologice, transmise ereditar, de unde evoluția graduală a regnului animal și, prin selecția naturală (darwinistă), supraviețuirea celui mai adaptat ; cealaltă, acceptînd numai evoluția prin salt, explicată printr-o schimbare survenită în fondul genetic, schimbare constînd în scăderea numărului de cromozomi de la 48 (mai-muștele antropoide) la 46 (omul), ca urmare a unui accident de remaniere cromozomială (ipoteza geneticienilor — încrucișarea înăuntrul unei perechi de gemeni, „teoria incestului”⁵).

Alteori, s-a pus accentul numai pe social, biologicul, ereditatea fiind total ignorată, iar apariția omului, explicată ca produs pur al muncii, al ucltelor, care, ele, ar fi determinat apariția gândirii și a limbii vorbite, acestea, considerate ca procese fără premise în lumea animală.

Istoria ipotezelor antropogenezei releva, prin urmare, nu numai lupta, clasică, dintre idealism și materialism, ci și o luptă între materialişti. Astfel, în domeniul unor „ipoteze de lucru”, s-au statuat deseori dogme unilateralizînd realul, spiritul „sacralizant laic”, caracterizat prin „credință orbnă, irațională, ueritică”⁶, îngreunînd cunoașterea.

Este, desigur, destul de dificil să te orientezi, căutînd dovezi experimentale printre rînduri metafizice, într-un peisaj al însuși sacralizat, cum este cel constituit din temele gîndire, limbă, muncă, unealtă, conștiință-subconștiință etc., adică din tema *om*, abordată filogenetic.

Disputele se consumă, ca și cum singura operație mentală cu care unii cercetători nu ar fi dotați ar fi tocmai gîndirea dialectică. Așa, prin absolutizarea rolului factorilor de mediu, s-au negat determinările genetice, viața fiind identificată cu metabolismul — mișcare și schimbare continuă —, pentru a se „minimizarea autonomia relativă a structurii pînă la dizolvarea ei în fluxul metabolic. Elementele mediului, din condiții ale existenței corpului viu, deveneau conținut al acestuia, iar structura era pusă în situația de derivat exclusiv al activității metabolicofuncționale”⁷. Acest mod de a gîndi, astructuralist, se reflectă în concepția multor autori, care continuă să ia în considerație numai funcțiile creierului, neglijînd structurile materiale respective, cu care și prin care ele s-au format, într-o continuă și reciprocă, ciclică, interdeterminare, ei făcînd „...separarea ireductibilă... a funcțiunii de cauză, a sincronului de diacronic”⁸. Alții consideră drept factor determinant cultura sau, dimpotrivă, ereditatea, pe cînd unii partizani ai ciberneticii „...absolutizează ideea de autostabilizare”⁹, apropiindu-se astfel de negarea evoluției.

Un fenomen atît de complex cum este antropogeneza nu poate fi însă explicat printr-o singură latură a devenirii sale, printr-o ipoteză radicală de tipul „oul sau găina” ; căci mutația ereditară de la 48 la 46 de cromozomi — incontestabilă realitate structurală, obiectivă, a ființei umane — nu poate fi justificată prin funcții — socializare, muncă, unealtă, gîndire, conștiință, limbă, indiferent de ierarhizarea lor, după cum toate acestea nu pot fi ignorate, reducîndu-se bio-socialul la genetic.

În gîndirea filozofică materialist-dialectică s-a cristalizat, în ultimul timp, referitor la antropogeneză și la evoluție în general, o

concepție științifică, integratoare, restabilindu-se și gnoseologic echilibrul dinamic, ontologic, dintre structură și funcție¹⁰, cauză și efect¹¹, împlinire și necesitate¹²; de unde, posibilitatea de a enunța aforismul: *organul/funcția creează funcție/organ*.

Aceasta înseamnă că unele organe pot crea un alt organ, nu numai determina o funcție, și, de asemenea, că o funcție poate determina și o altă funcție, nu numai un organ. (Vom vedea desfășurarea acestui proces în cazul genezei expresiei verbo-vocale.)

Or, acesta este tocmai mecanismul determinist circular, cu acțiuni și retroacțiuni repetate, când cauza devine efect și efectul, cauză — mecanism ce caracterizează perfect procesul devenirii omului ca structură materială multifuncțională, complex de forme structurale corelate și interdeterminate cu anumite funcții bio-sociale.

Astfel, dintre componentele funcționale ale acestui agregat morfofuncțional (gîndire, limbă-vorbire, mîncare, sociabilitate) și, respectiv, structurale (creier, aparat verbo-vocal, mîna), nici una nu deține permanent rolul principal, de unde determinat, în antropogeneză, deși o ierarhizare filogenetică, de tip causal, a existat, atît înainte cît și după saltul de la biologic la bio-social. Dar, aceste ierarhizări trebuie privite numai ca declanșatori, stabilindu-se apoi circularitatea.

Așadar, oricît de impresionant ar fi omagiul pe care Grigore din Nicea (aprox. 379 c.n.) îl aduce miinilor, care „...au preluat asupra lor această sarcină (de a asigura procurarea alimentelor), eliberînd gura pentru a servi vorbirii¹³, el realizează doar o frumoasă figură retorică; căci, după cum mîna poate să „vorbească muzical“, pe clapele unui pian, gura mestecă în continuare, și nu numai alimente, ci și vorbe (nu e o simplă întorsătură de condei: pronunția în vorbirea curentă se realizează pe bază de mișcări masticatorii).

Știința, prin multe ei ramuri care s-au ocupat de acest moment crucial al antropogenezei, a găsit însă unele dovezi materiale ale întîlțităților filogenetice și ale circularităților, determinante, fiecare, pentru pasul următor pe „magistrala“ evoluției, îndreptată, cu necesitate, spre cel ce avea să creeze o nouă calitate de lume.

Trebuie să mai subliniem faptul că, în explicarea antropogenezei, ea și în oricare alt domeniu, „...tuturor inteligențelor nu li se poate impune decît un punct de vedere unic și logic necesar¹⁴, ceea ce, să recunoaștem, este greu de realizat chiar în cadrul disciplinelor descoperitoare de legi universale, deoarece „...nu există cunoaștere obiectivă, în sensul absolut al cuvîntului¹⁵, și cu atît mai mult în domeniile puțin sau deloc formalizabile, unde subiectul cunoscător, prin firea lucrurilor, nu poate să iasă din carapacea subiectivității sale, ci numai să o facă mai transparentă rațional, cîștigînd, ast-

fel, deschidere imaginistică spre în afară, spre adevărul relativ imediat următor.

¹ Marx, K., „Contribuții la critica economiei politice“, ed. a II-a, 1960, p. 244.

² Popescu-Neveanu, P., „Dicționar de psihologie“, 1978, p. 715 și p. 776.

³ „Dictionnaire de linguistique“, Larousse, 1973, p. 371 și p. 513.

⁴ Termenul de finalitate a fost înlocuit cu cel de „durabilitate“ de către anatomistul W. Roux (1850—1924), pentru a nu se mai face confuzia cu finalismul. La noi, Fr. I. Rainer a definit viața ca „durabilitate în continuă prefacere“. (După Riga, Th. I., Călin, Gh., „De la materie la om“, 1977, p. 32.)

⁵ Ruffié, J., Colombiers, P., 1970. (După Peatnițchi, I., „Determinismul în genetică și fideismul contemporan“, 1975, pp. 122—123.) Turleau, C., Grouchy, J., Klein, M., 1972. (După Maximilian, C., „Aventura geneticii“, 1978, pp. 247—253.)

⁶ Peatnițchi, I.: „Determinismul în genetică și fideismul contemporan“, 1975, p. 128 ș.u.

⁷ Peatnițchi, I., „Dialectica vitalității organismelor“, 1969, p. 50.

⁸ Sporic, V., „Determinare și structură în genetica modernă“, 1978, p. 35.

⁹ Peatnițchi, I., op. cit. ant., p. 134.

¹⁰ „Formele (structurile) și funcțiile nu sînt fixe și neschimbătoare, ci în continuă devenire și prefacere; interrelația lor în cadrul unei homeostazii generale a organismului, al unui echilibru variabil, dar stabil... în ansamblu, prin autoreglare, condiționează reciproc funcțiile implicite ale structurilor, evoluînd simultan și pe plan egal între ele“. Riga, Th. I., Călin Gh., op. cit. p. 30. Vezi și Tudose, I., „Determinismul și știința“, 1971, partea a II-a, pp. 139—217, „Determinism, structură, funcție“.

¹¹ „Relațiile cauzale în cursul dezvoltării sînt de tip dialectic, mai precis cibernetic, în care efectul devine la rîndul său cauză“. Săhleanu, V., Voiculescu, I. C., „Probleme de biologie umană“, 1976, p. 117.

¹² Dumitru, S. N., „Necesitatea apariției omului — rezultanta principală a legilor interne ale biosferei“, în „Dialectica metodelor în cercetarea științifică“, 1966, vol. II, pp. 26—69; „Esența și mecanismul progresului — legea direcției medii optime“, în „Determinism și cunoaștere“, 1967, pp. 151—184.

¹³ Leroi-Gourhan, A., „Le geste et la parole“, „Technique et langage“, vol. I, 1964, p. 40.

¹⁴ Roșca, D. D., „L'existence tragique“, 1977, p. 72.

¹⁵ Roșca, D. D., „Studii și eseuri filozofice“, 1970, p. 160.